

ԿԱՐԵՆՈՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ.

Արշարունոյ բազմահմուտ նամակին երկրորդ հատուածը չհրատարակած, արժան կը համարիմք առօրի հատուածին ազգային եկեղեցական դէպքի մը յիշատակութեանը ծանօթութիւն մը տալ, որուն արդի ազգայինը՝ ժամանակին հետ զնետէ հեռանալովը կամ քիչ՝ եւ կամ գուցէ ոմանք ամենեւին տեղեկութիւն չունին. ինչպէս շատերուն խնդիրքներէն խմացանք :

Արշարունոյն նամակին մէջ յիշատակուած Եօրն վարդապետաց վեցը Վենետիկոյ Մխիթարեանց վանքին միաբաններէն էին. Եօրներորդն ալ գոյեճցի Ազգերեան Գերապայծառն էր, որ ասկէց երեսունը Եօրը տարի յառաջ ինքնաշօժար սիրով եկան իրենց կամաւոր հպատակութիւնը ընծայեցին Կոստանդնուպօլսոյ Հայոց Պատրիարքին՝ խոստանալով բոլոր իսպառ. պապական օտար իշխանութիւնը, մայրաքաղաքին եկեղեցեաց մէջ ազգիս ուղղափառութիւնը քարոզեցին, եւ իրենց քարոզին ճշմարտութիւնը անաւոր ու մեղսարար Քառին ԱՐԵԱՄԲԸ կնքեցին :

Բայց ափսոս որ իրենց նախնեաց սուրբ եկեղեցւոյն գիրկը դառնալը առանց հասուն խորհրդոց եւ ներքին համոզման ըլլալը շուտով հասկըցուցին: Քիչ մը նեղութիւն ու պատերազմ որ տեսան, քաջութեամբ պաշտպանելու համար եկած եկեղեցւոյն արի նահատակացը նմանելու տեղ՝ վատերուն օրինակին հետեւեցան, դարձան նորէն իրենց առաջին հոռմալապաշտութիւնը, եւ իրաւամբ անով սննդափատելի եղան ազգին, որ գրեթէ ամենքն ալ հարկադրեցան Պօլսէն փախչել, եւ օտար երկիրներ երբայով իրենց ամօրը ծածկելուր եւ խեղճութեամբ վախճանեցան միշտ ճակատին տանելով ըրած մատուցեալ ամենավատ կնիքը. կասկածելի միշտ հռովմեականաց, եւ նախատեալ ըստ արժանւոյն յազգայնոց :

Ասոնց՝ ինչպէս նաեւ զինքն իրենցմէ վնասող եղբարցը Մխիթարեանցն Վենետիկոյ *համախոհ եւ պաշտպան* ու մանաւանդ թէ *Եղբայր Եղբոր* թէ. թիկունք ու գիրար *Քաղըի տէս ամուր* բռնող հօգ որ հսկայի նման կը կենայ հիմա քաջ ախոյեան փարիզաբնակ ու գաղղիակեղծ Գրիգոր Խապարաճը վարդապետը. որուն անցեալ ու արդի ազգասիրութեանը մեծ օրինակ այս բերեմք՝ որ նախնեացը աստուածախօսութեամբ լեզուովը յօրինուած Պատարագի սուրբ խորհուրդը բողոքով՝ զնացեր լատին լեզուն ու ծեսը իրեն սեպհականեր է: Օտարախորք ու չհասկըցած լեզուին ու ծիսին հետ հարկաւ ունեցած դոյզն ազգային հոգին եւս պիտի օտարանար, խորբանար ու մարեր :

Թէ որ եղան ոմանք ի ճարտար ազգայնոց որ բաժանցելով այս ուրացեալ վարդապետաց (այսպէս զիրենք վնասեց Հոռմ, այսպէս, հակառակ մտածութեամբ մը՝ նաեւ ազգը) գործոյն անարժանութեանը, Առաքելոյն բացատրութեամբը *զարձան ի փախածն* իւրեանց

ըսին ու գրեցին, Բայց մեր չեմք ուզեր մեր հաւանութեամբը անոնց վկայութիւն մ'ալ աւելցնել, ոչ երբ բերուած նմանութեան ճշմարտութիւնը չընդունելով, հապա վասն զի չեմք ուզեր վերապատուելոյն այս մխիթարութիւնը տալ իբրեւ թէ վրեժխնդրութեան ոգիէ մը շարժեալ յայս հաւանութիւն բերիցիմք, իր միտքը անշուշտ գալով թէ ինչպէս իր վրայ յիշուած, կարողացուած ու կնքուած առաքելական առաւել՝ աւելեց տարի մը յառաջ յանպատեհս այլոց վրայ յարմարցընել ուզելով, *Երկը վարդապետաց ընդ հովանեալ լուսաւորչական սուրբ եկեղեցւոյ վերադարձին պատմութեան* գողցուած օրինակի մը ճակատը՝ աւրած խեղկատակած ու այսպէս գրած էր.

« Պատմութիւն վերադարձի Երկը 1923 ի փախածն իւրեանց, » գոր եւ ընծայ յուղարկած էր Հիւրմիւզեան գերապայծառին, չեմք զիտեր իր անալի (չըսենք ուրիշ բան) խեղկատակութիւնը անոր փափուկ բմացը յարմար ջամբ դատելով, թէ մանաւանդ՝ զվանապետը *ապետ* կամ *ատեր* ճանչնալով..... ԳՈՐԾ Է ԳԻՏԵՆ : Այստարուան մը տարակոյսնիս այնչափ աւելի մտքերնուս մէջ տեղի իրարաւ. երբ ասկէ ամիս մը յառաջ ընկերութեան մը մէջ, ուր մեզմէ մէկն էս կը գոհունար, (յայտնի է՝ յանգեստ նորա) վերապատուելին շատ մը շահաւետ (intéressant) խօսակցութեանց մէջ Ս. Ղազարը 21-04-1914, ԱՂԱՒԱՅՈՅ մըն է կըսէր. եւ անոր Գլուխը.....

Քաջայայտ կը տեսնուի վերապատուելոյն վրայ, որ Չամչեան վարդապետին յիշածներուն պէս « պատառաքողութիւն այսինքն *չանախ Ետրայր Երեմի* » ընելով՝ Փարիզ եկող ազգիս մեծամեծացը բնակարանները կը պտըտի, անոնց առատապարգէս շնորհքն ու ծաղրը կը վայելէ, եւ յետոյ կը դառնայ Ետեւենն *Ներեալիկոս՝ Ներձաւոճող* կանուանէ անխղճաբար, որ ըստ Առաքելոյն՝ *եւ ոչ հաց պիտի ճեւեռնին ուտեր*՝ երբ իրացընէ զիրենք ըսածին պէս *Ներեալիկոս՝ Ներձաւոճող* ճանչնար :

Երբ Կարապետաճեմ Կարապետեան վերապատուելոյն այս խօսքերը ծերութեան բարբառնոյն չհամարիմք, ու գառաւմեալ հասակին չխնայիմք, մինչեւ հիմա արժանաւոր պատասխանիք չէին պակսէր զինքը պապանձեցունելու, ու իւր ԸՆԾԱՅ անուանած գրքոյկին — յորում ամփոփած է զարմանալի նախանձաւորութեամբ իր կենացը մտածած, գրած ու տպած բոլոր իմաստները իբրեւ Լատինահայոց լոյս ու պարծանք ըլլալու անգիւտ մատենագրութիւնը, ու դէմքն ալ՝ *անգիւտ* ԸՆԾԱՅ —, քեզ զգին եւ թէ մէզ դեմ գրած ու խօսած ամեն մէկ խօսքերուն անտեղութիւնը ու ստուրիւնը ցուցնելով զինքն իրեն կը ճանչցընէինք : Բայց գրքոյկին մէկ էջն անգամ ամբողջ հարկ չէ կարդալ, ինչպիսի... խելաց ծնունդ ըլլալը հասկընալու համար. ազգային Արշարուն եւ Մատիս օրագիրներն եւս արդէն խմատուն խաբարդածութեամբ անոր ճիշդ արժեքն ծանուցին: Յուսամք որ հարկ չըլլայ մեզ եւս նոյն կշիռը ձեռք առնուլ :